

ELŐSZÓ

A tankönyv a középületekkel foglalkozik. Hogy mi a középület és mi nem az, pontosan nem határozható meg. Angol nyelvterületen a *public buildings* fogalma alatt valamivel szűkebb tartalmat értenek, mint amelyet nálunk a középületek köre jelent. És nem csak az egyes helyek viszonylatában, kulturális régióként változó a fogalmi tartalom, hanem önmagában sem határozható le pontosan, hiszen átfedések, tartalmi összemosódások lehetetlenítik az egzakt lehatárolást. A középületek és a lakóépületek közös határán ott vannak a szállás jellegű épületek, a középületekhez és az ipari épületekhez egyaránt besorolhatnánk a benzinkutakat, vagy a laboratóriumokat, és lehetne folytatni a sort. A tartalmi lehatárolás tehát eleve nem lehet pontos, és ezért nem is lehetett cél.

A tárgyalt épületek köre a középületek nálunk megszokott és elfogadott fogalmi tartalma alapján áll össze. Az e körbe tartozó alaptípusok (középület-családok) meghatározása a hazai és a külföldi szakirodalom által elfogadott és használt funkcionális felosztás alapján történt. Ez a rendezés lefedi a legismertebb és legfontosabb középületfajtákat, és *érzékelte a középületek teljes spektrumát*. A tartalmi lehatároláson belül nem a teljességre, hanem a lényegre koncentráltunk. Nem középület-lexikont akartunk írni, hanem a középületek, ezen belül az egyes középület-családok lényegének láttatása volt a célunk.

Minden középület (jó esetben) egyedi és szuverén, csakúgy, mint egy ember. De ugyanúgy, mint az ember, az egyedi középületek is ezer szállal kapcsolódnak másokhoz. Ugyanúgy mint az ember, családokhoz tartoznak. Ugyanúgy, mint az embernek, vannak rokonai, közeli- és távoli ismerősei akár funkcionális, akár tágabb, építészeti értelemben. És ugyanúgy, mint minden embernek, a középületeknek is van származása, vannak ősei, felmenői. Egy ember önmagában, kapcsolatrendszeréből kiszakítva, nehezen értelmezhető. De megismerhető – részben legalábbis – a kapcsolataiból, a családján keresztül, a családjá múltján keresztül is. Ugyanúgy a középületek is. E tankönyv sajátossága és egyik célja éppen ez, múltján és kapcsolatain keresztül ismertebbé tenni a jelenkor középületeit, középület-típusait.

A ma világának építésze mind stílárisan, mind elméleti meghatározottságát tekintve rendkívül szerteágazó. Ebben a már-már elbizonytalanító sokszínűségben, értékek és értéktelenségek halmazában, éppen az eligazodást segítheti a folyamat, a fejlődéstörténet ismerete, hiszen e nélkül felszínessé és gyökértelenné válik a ma építészetének megismerése is. Nem csak speciálisan a középületek tekintetében, de általában véve is rendkívül fontos és a folyamatok ismerete, az általános kulturális kérdésektől kezdve, a helyi, nemzeti kultúrák problémáin át, a személyes vonatkozásokig bezárólag.

A múlt, a fejlődéstörténet ismerete ugyanakkor nem csak a jelent teszi érthetőbbé, hanem éppen ez segíthet a jövő megalapozott építésében is. Az egymásra épülés szimbolikája az építészetben különösen könnyen érthető. A múlt, a jelen és a jövő egymásra épülése, egymásból következése olyan, mint az egymásra épülő téglasorok. Ha nincs közöttük kötőanyag ha elvész a kapcsolat, az egész építmény ingataggá válik. Az építészettörténet, általában a történelem ismerete soha nem volt olyan fontos, mint éppen manapság. Az új építészeti jelenségek, stílusok felbukkanása és elévülése soha nem volt olyan felpörgetett ütemű, mint ma. Féltő, hogy a rövid élettartamok, a gyors avulás egyik oka éppen az egymásra épülés hiányában rejlik amely a folyamatok ismeretének elhanyagolásából ered.

A történet ismeretének egyik általános tanulsága az, hogy az építészet évezredekben át terekben és tömegekben gondolkozott. Csak az utolsó száz évben bukkant fel és erősödött meg a rendeltetés szerepe, hogy azután a 20. század közepe táján kialakult funkcionalizmus mindent – beleértve a tereket és a tömegeket – a funkciónak rendeljen alá. A híres, hírhedt 3F, a „form follows function” (a forma a funkció függvénye) ennek a hamis hierarchiának volt a jelmondata. A funkcionalizmus, mint a végletes aránytalanságot deklaráló építészeti hatás építészettörténeti léptékkal mérve rendkívül rövid életű volt, hatásai azonban máig érvényesülnek. De egyre jobban érezhetőek ugyanakkor azok a tendenciák is, amelyek visszanyúlnak az építészet őseredeti eszköztárához; a terek és tömegek szerepének erősödése is jellemzi a jelenkor építészetét.

A tankönyv a terek és térrendszerek megismerésében (ezzel közvetve a tömegek-tömegkapcsolatok) is szeretne segítséget nyújtani. Az egyes középület-családok esetében tárgyalja azok jellegzetes térhasználatát, a specifikus terek és térrendszerek kialakulását és típusait. Terekről és térrendszerekről csak részben lehet egzakt módon beszélni. A térképezés, mint építőművészeti eszköz értelmezhetetlen kizárólag analitikus módszerekkel (bárha erre nem is egy kísérlet történt). E könyv sem tehet mást, mint példákon keresztül, analogikus módszerrel próbálja érthetővé tenni a terekben – térrendszerekben való gondolkodás fontosságát. Az alkalmas térrendszer alkalmazkodóképes, könnyen átalakítható, könnyen követi a rendeltetések változását, míg a tisztán funkcionalista épület olyan, mint egy szélsőséges divatot követő ruha, ha elévül, ki kell dobni, mert átalakítani lehetetlen, vagy nem éri meg.

Természetesen ezzel a szemléletmóddal nem akarjuk a rendeltetés szerepét lekicsinyíteni, vagy éppen elmellőzni, csupán a helyére szeretnénk tenni. Ezért

minden középület-család esetében külön kitérünk a funkcionális rend ismertetésére. A könyv jellegéből és terjedelméből adódóan ez az ismertetés szükségképpen vázlatos és általános. Az egyre terebélyesebbé váló középület-családok részletes funkcionális ismertetése nem egy könyvet, de egy egész könyvsorozatot is betölthetne. Ugyanakkor léteznek olyan kiadványok, tankönyvek és szakkönyvek, amelyek a rendeltetéssel részletesebben foglalkoznak. Jelen tankönyv kiegészítéseként jól használható mű Ernst Neufert: „Építés és tervezéstan” című munkája, amely a hagyományos, analitikus szemlélettel elemzi az egyes épületek és épülettípusok rendeltetését. Mint ahogyan a építészet történetében fontos az egymásra épülés, úgy a középületek tanulmányozását is sok könyv, folyóirat szolgálja egyszerre, egymásra épülve. Egyik sem kizárólagos, mindegyik csak eleme a teljes halmaznak. Ez a tankönyv is ilyen építőelem. Eleddig hiányzó, vagy éppen csak részben feltárt szempontokat ad hozzá a középületek – tágabban értelmezve az építészet – szerteágazó és kimeríthetetlen témaköréhez.

A tankönyv egyes fejezeti *általában* négy alfejezetre tagozódnak. Ezekben kerülnek ismertetésre az egyes középület-családokhoz tartozó egyedi típusok, a középület-családok története, az általuk jellegzetesen használt terek és térrendszerek, majd az egyes típusok általános és eseti funkcionális elemzése. A tankönyvet CD-melléklet egészíti ki, amelyben az egyes családokhoz tartozó középület-példák vannak bemutatva alaprajzokkal, metszetekkel és sok képpel, reményeink szerint két-háromévenként frissítve. A tárgyalás módja illeszkedni igyekszik a tankönyv műfajához. Nem szándéka tudományos szintű elmélyedés, a sok képpel gazdagított olvasmányos forma azt a célt szolgálja, hogy a középületekkel éppen ismerkedő hallgatók számára könnyen érthető és érdekes legyen. Hogy ne csak egy unalmas tankönyv maradjon, amit a sikeres vizsga után örömmel lehet kihajítani, hanem ott ragadjon a könyvespolcon a többi építészeti könyv között, alkalmasint újra és újra elővehetően. Ebben a reményben üdvözli a könyv minden olvasóját a szerkesztő:

Cságoty Ferenc

Köszönetnyilvánítás

A szerzők és a szerkesztő köszönetet mondanak mindazoknak, akik e tankönyv létrejöttében segítettek. Az egyes fejezetek megírásához szükséges adatok összegyűjtésében részt vettek: Anschau Péter, Csöre Imre, Lévai Tamás, Marosi Bálint, Márk Péter, Nagy György, Péterffy Miklós, Sajtos Gábor, Terbe Rita, Vannay Miklós a Középülettervezési Tanszék doktorandusz hallgatói.

Komoly szerepet vállaltak a könyv és a CD-mellékletek ábraanyagának feldolgozásában a Tanszéken polgári szolgálatukat teljesítő Mravik Csaba, Palotai Péter és Trummer Tamás.

Külön köszönet illeti dr. Verő Baláznét, aki a szövegek begépelését végezte, Csikósné Dőry Katalint, aki könyvtárosként segítette a munkát, és Horváth Istvánnét, aki tömördek kávéját és teát főzött az ellakadóknak.